

при участието на секретар-протоколиста Росица Симова разгледа в закрито заседание на 9 октомври 2018 г. конституционно дело № 12/2017 г., докладвано от съдия Борис Велчев.

Производството пред Конституционния съд е по чл. 149, ал. 1, т. 2 от Конституцията на Република България (Конституцията/Основен закон).

Делото е образувано по искане на Висшия адвокатски съвет (ВАДвС) за обявяване на противоконституционност на редица разпоредби на Наказателно-процесуалния кодекс (НПК), които според вносителя нарушават основни права и свободи на гражданите. В искането различни аспекти на правата на обвиняемия, респективно – на подсъдимия, както и на другите участници в наказателното производство, са съпоставени с изискванията на Конституцията. Обсъден е и въпросът за осигуряване на правилното и конституционносъобразно развитие на наказателния процес.

С определение от 23 януари 2018 г. Конституционният съд е допуснал за разглеждане по същество искането на ВАДвС за обявяване на противоконституционност на разпоредбите на НПК, посочени в диспозитива на същото определение. С последващо определение от същата дата съдът е констатирал частична идентичност в искането относно чл. 411а, ал. 1, т. 4 НПК с искането, по което е било образувано к. д. № 10/2017 г. С оглед на това конституционно дело № 12/2017 г. в частта относно чл. 411а, ал. 1, т. 4 НПК е присъединено към конституционно дело № 10/2017 г. за съвместно разглеждане и решаване.

Всички останали искания на вносителя са приети за разглеждане по същество, подредени в десет точки, които са посочени в Определението от 23.01.2018 г.

От конституираните с определението за допустимост на основание чл. 20а, ал. 1 от Правилника за организацията на дейността на Конституционния съд (ПОДКС) заинтересувани институции писмени становища са представили главният прокурор, Министерският съвет и министърът на правосъдието.

От поканените на основание чл. 20а, ал. 2 от ПОДКС организации становища са представили Съюзът на съдиите в България, Българската съдийска асоциация и Асоциацията на прокурорите в България.

От поканените на основание чл. 20а, ал. 3 ПОДКС специалисти от науката и практиката правно мнение са изразили проф. д.ю.н. Никола Манев, проф. д-р Георги

След като обсъди доказателствата, доводите на вносителя, становищата на заинтересуваните страни и представените мнения, за да се произнесе, Конституционният съд прие следното:

Искането на ВАдвС обхваща разпоредби, които са новоприети, изменени или допълнени със Закона за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс (ДВ, бр. 63 от 2017 г.) (ЗИДНПК). След допускането за разглеждане по същество с Определението от 23.01.2018 г. е публикуван Закон за изменение и допълнение на Закона за защита на лица, застрашени във връзка с наказателно производство (ДВ, бр. 44 от 2018 г.), с преходните и заключителните разпоредби на който се извършва промяна на част от оспорените от ВАдвС разпоредби – разпоредбите на чл. 50 и 63 НПК.

1. По искането за установяване на противоконституционност на разпоредбата на чл. 50 НПК и разпоредбата на чл. 81, ал. 3 НПК в частта „или в едномесечен срок от деня, в който пострадалият е получил съобщение за прекратяване на досъдебното производство на основание, че престъплението се преследва по тѣжба на пострадалия“

Разпоредбата на чл. 50 НПК в редакцията преди изменението гласи: *„Когато на досъдебното производство се установи, че престъплението се преследва по тѣжба на пострадалия, наказателното производство не се прекратява, като прокурорът уведомява пострадалия за правото му в едномесечен срок да подаде тѣжба по реда на чл. 81“*. С изменението текстът е допълнен, като след думите „по реда на чл. 81“ се поставя запетая и се добавя „ако не са налице основанията по чл. 49“.

Конституционният съд следва да отговори на предварителния въпрос за допустимостта на разглеждане по същество на оспорената разпоредба. Съгласно чл. 25, ал. 2 от Правилника за организацията на дейността на Конституционния съд произнасяне по допустимостта на искането е възможно във всяка фаза на конституционното дело.

Във връзка с това Конституционният съд намира, че промяната на чл. 50 НПК изисква производството по к. д. № 12/2017 г. по отношение на нея да бъде прекратено. С изменението на разпоредбата се внася нов предмет на делото в тази

част, какъвто не е поискан от вносителя. Съдът е сезиран с несъществуваща вече разпоредба, а изменената има ново съдържание и смисъл. Да се разгледа изменената разпоредба означава съдът да се самосезира. Както е имал случаи да се произнася по подобни въпроси, Конституционният съд трябва да отклони направеното искане за обявяване на противоконституционност като недопустимо.

Изложеното се отнася и до частта на разпоредбата на чл. 81, ал. 3 НПК, атакувана като противоконституционна „или в едномесечен срок от деня, в който пострадалият е получил съобщение за прекратяване на досъдебното производство на основание, че престъплението се преследва по тъжба на пострадалия“. Двете разпоредби се разглеждат и оспорват във взаимовръзката между тях и именно с оглед на това се поддържа, че е налице несъгласуваност и противоречивост, която поражда противоконституционност според вносителя.

Прекратяването на делото относно искането за противоконституционност в тази му част не ограничава възможността чл. 50 НПК с новото си променено съдържание да бъде подложен на контрол за конституционност (Определение № 5 от 2016 г. по к. д. № 4/2016 г.).

2. По искането за установяване на противоконституционност на разпоредбата на чл. 63, ал. 2, т. 4 НПК

Член 63, ал. 2, т. 4 НПК: „Ако от доказателствата по делото не се установява противното, при първоначалното вземане на мярката за неотклонение задържане под стража, реалната опасност по ал. 1 е налице, когато:

.....

т. 4. обвинението е повдигнато при условията на чл. 269, ал. 3“

Това основание е създадено със изменението на НПК от 4.08.2017 г. (ДВ, бр. 63 от 2017 г.). С промяната на текста на разпоредбата в § 35, т. 2, с която изразът „обвинението е повдигнато“ се заменя с изрази „лицето е привлечено като обвиняем“, се създава нова, различна разпоредба. Конституционният съд намира, че се променя смисълът на чл. 63, ал. 2, т. 4 НПК и това дава формално основание за отклоняване на искането поради разлика в предмета на делото, с който е сезиран Конституционният съд и новият предмет, който отговаря на промяната на оспорената разпоредба и с който съдът не е сезиран, след влизане в сила на посочената промяна.

Поради тези съображения искането за установяване на противоконституционност на чл. 63, ал. 2, т. 4 НПК следва да бъде отклонено като недопустимо. Прекратяването на делото по отношение на чл. 63, ал. 2, т. 4 НПК не е пречка новият ѝ текст да бъде подложен на контрол за конституционносъобразност.

3. По искането за установяване на противоконституционност на разпоредбите на чл. 73а, ал. 2 и чл. 416, ал. 5 НПК

И двете оспорени разпоредби се отнасят до мярката за неотклонение гаранция.

Първата алинея на чл. 73а НПК гласи: *„По искане на прокурора, на пострадалия или на неговите наследници или на оцетеното юридическо лице в досъдебното производство, съответният първоинстанционен съд еднолично, в закрито заседание взема мерки по реда на Гражданския процесуален кодекс за обезпечаване на направени и присъдени разноски по делото“*. Във връзка с това разпоредбата на чл. 73а, ал. 2 НПК, изменена ДВ, бр. 63 от 2017 г., предвижда: *„Съдът може да наложи обезпечителната мярка и върху парите и ценните книжа, представени като гаранция. Наложената обезпечителна мярка не възпрепятства отнемането в полза на държавата на основание чл. 66, ал. 2“*.

Разпоредбата на чл. 416, ал. 5 НПК гласи: *„Изпълнението на вземания от съдебни разноски и такси по ал. 4 може да се насочи и върху внесените като гаранция пари и ценни книжа“*.

Основното твърдение на вносителя на искането е, че законодателят, без основание, с обратна сила е накърнил конституционно защитените права на „другите лица“, които към датата на изменението на НПК със ЗИД (ДВ, бр. 63 от 2017 г.) са представили като гаранция свои пари или ценни книжа съгласно предвидената в чл. 61, ал. 4, изр. 1 НПК възможност. Само Съюзът на съдиите подкрепя искането за противоконституционност на разпоредбите, предмет на делото.

Оспорената разпоредба на чл. 73а, ал. 2 НПК не се отличава съществено от предходната редакция, въведена в действие едновременно с другата атакувана разпоредба на чл. 416, ал. 5 НПК (ДВ, бр. 42 от 2015 г.).

Наказателният процес на Република България следва общия за правораздаването принцип, че страната, загубила делото, трябва да възстанови направените разноски. Това е логично и справедливо, защото именно нейното противоправно поведение е

дало повод за процеса, включително и за извършването на материалните разходи, необходими за провеждането му.

Като вид мярка за неотклонение гаранцията може да се вземе по делата от общ характер. Подчинена е на общите цели на правораздаването, посочени в чл. 57 НПК, една от които винаги (и преди въвеждането на чл. 73а, ал. 2 и чл. 416, ал. 5 НПК) е била обвиняемият да не осуети провеждането в изпълнение на влязлата в сила присъда.

След влизането ѝ в сила постановената присъда подлежи на изпълнение. Съгласно чл. 301, ал. 1, т. 12 НПК с присъдата съдът се произнася и по въпроса кому да бъдат възложени разноските по делото. Разпоредбата на чл. 57 НПК ясно сочи, че една от целите на мерките за неотклонение е да не се осуети изпълнението на влязлата в сила присъда. Тази разпоредба не е изменяна и допълвана. И преди оспорените от ВАдвС промени гаранцията е служила като залог, с който се гарантира, че обвиненото лице не само няма да се укрие и да извърши друго престъпление, но и ако бъде признато за виновно – ще се изпълни присъдата, включително и в частта относно възлагането на разноските.

При всяко положение онзи, който като „друго лице“ по смисъла на чл. 61, ал. 4, изр. 1 НПК представя гаранция, се съгласява чрез своето имущество да обезпечи всички заложи в чл. 57 НПК цели, а не само някои от тях. Наказателният процес никога не е предвиждал частична гаранция или гарантиране на изпълнението на само част от процесуалните задължения на обвиняемия (подсъдимия), чиято невинност се презумира по силата на чл. 31, ал. 3 от Конституцията до установяването на противното с влязла в сила присъда.

С оспорените разпоредби фактически само се прецизира процесуалният ред, по който гаранцията, включително и когато е представена от трето лице, може да се използва като обезпечение на бъдещото вземане за разноски или като обект на принудително изпълнение на влязлата в сила осъдителна присъда. В случая не е налице преуреждане на придобити права и задължения (вж. за същинското обратно действие Решение № 7 от 2001 г. по к. д. № 1/2001 г.), нито е налице незабавно или несъщинско обратно действие на новия закон (вж. Решение № 4/2014 г. по к. д. № 12/2013 г.).

С предвиждането на изрична процесуална възможност за използване на дадените като гаранция пари и ценни книжа за обезпечаване на изпълнението на задължението за

заплащане на присъдените разноси по делото или за изпълнение на присъдата не само не се нарушава, а обратно – проявява се принципът на правовата държава по чл. 4, ал. 1 от Конституцията – както от формална, така и от материална страна (Решение № 1 от 2005 г. по к. д. № 8/2004 г.). От формална страна това е така, защото разпоредбите на чл. 73а, ал. 2 НПК и чл. 416, ал. 5 НПК са ясни, безпротиворечиви и съответстват на целите, заложи в чл. 57 НПК. Те съответстват на принципа на правовата държава и от материална страна, тъй като е справедливо внесения като гаранция активи да послужат за постигането на заложените в наказателно-процесуалния закон цели.

Разпоредбите на чл. 73а, ал. 2 НПК и на чл. 416, ал. 5 НПК представляват допълнително средство за закрила на правото на собственост на заплатилите разноските по делото държавни учреждения и лица, пострадали от престъпление от общ характер. В този смисъл по отношение на последните те съставляват и гаранция за ефективното упражняване на конституционното им право на защита.

С оглед на горното искането в тази част следва да се отхвърли като неоснователно.

4. По искането за установяване на противоконституционност на разпоредбата на чл. 247в, ал. 1, т. 3 НПК в частта „в случаите на чл. 94, ал. 1“

Оспорената част на разпоредбата на чл. 247в, ал. 1, т. 3 НПК гласи:
„Разпоредителното заседание се отлага, когато не се яви:

.....

т. 3 защитникът – в случаите по чл. 94, ал. 1“

Член 94, ал. 1 НПК урежда изчерпателно хипотезите, в които участието на защитник в разпоредителното заседание е задължително (т. 1 – 9). Изводът, който следва да се направи, е, че в останалите случаи на наказателно производство участието на защитник не е задължително. Изключение прави разпоредбата на чл. 94, ал. 2 НПК.

В искането се твърди, че с оспорената част на разпоредбата на чл. 247в, ал. 1, т. 3 НПК по недопустим начин се ограничава правото на защита на подсъдимия, като се допуска провеждането на разпоредително заседание без участието на упълномощения от него адвокат. Според вносителя това затруднява разкриването на обективната истина, страните в процеса са в неравнопоставено положение и се нарушава

принципът на състезателност.

Искането за противоконституционност се подкрепя от проф. Митов, доц. Салкова, Асоциацията на прокурорите в България и Съюза на съдиите, които приемат, че възприетото разрешение прекомерно накърнява признатите от закона права на обвиненото лице и това ограничение не е в интерес на правосъдието.

Според Министерския съвет, министъра на правосъдието и проф. Манев не са налице основания за обявяване на разпоредбата за противоконституционна. Министерският съвет поддържа, че правото на защита не бива да се абсолютизира и в конкретния случай следва да отстъпи пред други ценности, сред които постигане на процесуална икономия и бързина на производството.

От оспорената разпоредба следва, че съдът не е длъжен да отложи делото, насрочено за разглеждане в разпоредително заседание, щом участието на защитник не е задължително по закон, дори когато упълномощеният от подсъдимия защитник не се явява по уважителни причини. Норма с идентично съдържание – чл. 269, ал. 2, т. 3 НПК (отм.), е била обявена за противоконституционна с Решение № 9 от 1998 г. по к. д. № 6/1998 г. Настоящият състав на Конституционния съд не намира основание да се отклони от застъпеното в аналогичен случай разбиране, според което въведеното ограничение на правото на защита надхвърля необходимото за осъществяване на правосъдието.

Разпоредително заседание има важно процесуално значение. То е предназначено да подготви разглеждането на делото в съдебно заседание по същество така, че да се избегне затормозяването му от предварителни въпроси по развитието на наказателното производство и усилията на страните да се концентрират върху установяването на истината в състезанието по посочване, събиране, проверка и анализ на доказателствените материали. Разпоредителното заседание е замислено като средство за обезпечаване на обществения интерес от своевременно и ефективно разглеждане на наказателните дела при достатъчни гаранции на правата и законните интереси на страните в съдебната фаза на наказателния процес. Това се отнася и до процесуалното положение на обвиненото лице, което в публичното съдебно заседание по същество ще се изправи пред съда като подсъдим само след изпълнението на всички предвидени в закона условия. С приключването на разпоредителното заседание се преклудира възможността за прекратяване на съдебното производство и връщане на делото в досъдебната фаза. Следователно разпоредителното заседание е

релевантно към изискването за провеждането на процеса в разумен срок и пълноценната реализация на правото на защита.

От оспорената разпоредба, тълкувана по аргумент за противното, следва, че когато адвокатската защита не е задължителна в хипотезите по чл. 94, ал. 1 НПК, за съда няма друга алтернатива освен да даде ход на разпоредителното заседание, въпреки че упълномощеният защитник не се е явил. По този начин за това заседание подсъдимият се лишава изцяло от квалифицирана правна подкрепа, дори когато предходното му поведение като страна в съдебната фаза на процеса е било напълно изрядно. Така всички процесуални действия ще се осъществят, без да е осигурена възможност подсъдимият да се защити, така, както той иска, доверявайки се на избран от него защитник (Решение № 9 от 1998 г. по к. д. № 6/1998 г.). При това, независимо от горепосочената значимост на резултатите от съответната процедура за по-нататъшното ефективно упражняване на неговите права, предпоставките за провеждането ѝ без основание са по-неблагоприятни за защитата от предпоставките за даване ход на делото в съдебно заседание. Явна е разликата с чл. 271, ал. 2, т. 3 НПК, в която е предвидено отлагане на делото щом не е възможно защитникът да бъде заменен с друг, без да се накърни правото на защита на подсъдимия. При това съгласно ал. 1 на чл. 271 НПК съдът дава ход на делото, след като провери дали някои от призованите лица „не са се явили и по какви причини“.

В случая неявяването на защитника е ирелевантно за даване ход на разпоредителното заседание. В нарушение на изискването за справедлив наказателен процес нормата не разграничава неявяването на упълномощения защитник поради обективна невъзможност или друга уважителна причина и неявяването без такава причина, когато действително неоправдано се създават условия за забавяне на наказателното производство.

Конституционният съд намира, че така както е редактирана, разпоредбата на чл. 247в, ал. 1, т. 3 НПК без конституционно основание накърнява правото на защита на подсъдимия (чл. 56 от Конституцията). Възможността за провеждане на разпоредително заседание, без да е осигурена правна помощ на подсъдимия, дори и когато процесуалното му поведение е било напълно правомерно, съставлява неоправдано и несъразмерно ограничение на правото на защита. Възприетият от законодателя подход нито е наложителен, нито е подходящ за отстраняване на опасността от спекулативно удължаване на производството и не е адекватно средство

за осуетяване на такава цел.

Конституционният съд констатира също, че намерението на законодателя за постигане на процесуална икономия и бързина на производството в текста на чл. 247в, ал. 1 НПК не е проведено последователно в духа на изискването за равнопоставеност на страните в състезателния съдебен процес. Така, макар прокуратурата да е единно и централизирано учреждение, подчинено на принципа за заменяемост на прокурорите, неявяването на прокурора винаги съставлява основание за отлагане на разпоредителното заседание (чл. 247в, ал. 1, т. 1 НПК). В тази насока с поставянето на защитата в по-неблагоприятно положение са нарушени принципите на справедливия процес по чл. 121, ал. 1 от Конституцията.

По така изложените съображения разпоредбата на чл. 247в, ал. 1, т. 3 в частта „*в случаите на чл. 94, ал. 1*“ от НПК следва да бъде обявена за противоконституционна като несъвместима с чл. 4, ал. 1, чл. 56 и чл. 121, ал. 1 от Конституцията.

5. По искането за установяване на противоконституционност на разпоредбата на чл. 227, ал. 5 НПК

Съгласно чл. 227, ал. 5 НПК: *„Когато обвиняемият се яви без упълномощен защитник, разследващият орган му предявява разследването, като в случаите по чл. 94, ал. 1 му назначава резервен защитник, независимо от упълномощаването на защитник.“*

В искането на ВАдвС се твърди, че с ограничаването на възможността упълномощеният от обвиняемия адвокат да участва в процеса за сметка на назначен от разследващия орган адвокат (резервен защитник) се накърнява правото на защита на обвиняемия, конституционно защитено във всички фази на наказателния процес, недопустимо се нарушава правото на адвокатска защита и чрез непропорционалността на мярката се нарушава принципът на правовата държава.

Тезата на вносителя на искането се споделя от Съюза на съдиите, според който разпоредбата на чл. 227, ал. 5 НПК е непропорционална, защото не предвижда хипотезата на неприсъствие на защитника по уважителни причини.

В останалите становища по делото, като се анализира общата уредба на фигурата на резервния защитник, се приема, че атакуваната разпоредба на чл. 227, ал. 5 НПК не е противоконституционна.

Разпоредбата на чл. 227, ал. 5 НПК преди изменението ѝ със ЗИДНПК (ДВ, бр. 63 от 2017 г.) предвижда, че когато обвиняемият се яви без упълномощен защитник, разследващият орган му предявява разследването, като в случаите по чл. 94, ал. 1 НПК му назначава защитник (институтът на служебния защитник).

Според сегашната редакция на разпоредбата, когато обвиняемият се яви без упълномощен защитник, разследващият орган му предявява разследването, като в случаите по чл. 94, ал. 1 НПК му назначава резервен защитник, независимо от упълномощаването на защитник.

Фигурата на резервния защитник е относително нова в българското наказателно процесуално право. Въведена е за първи път с промени в чл. 94 НПК (ДВ, бр. 32 от 2010 г.) – изменение на ал. 4 и въвеждане на нови алинеи 5 и 6. В Решение № 10 от 2010 г. по к. д. № 10/2010 г. Конституционният съд подробно е изяснил правната същност и предназначението на института „резервен защитник“. Установена е специфична процедура, която цели да постигне ускоряване на наказателния процес и служи като гаранция срещу неоправданото му забавяне. Според Конституционния съд, когато упълномощеният защитник не се яви пред съответния орган на наказателния процес без уважителна причина, замяната му с правно компетентен и запознат с делото служебно назначен защитник, какъвто по принцип би следвало да бъде и резервният защитник, съставлява пропорционална, правно обоснована мярка.

Назначаването на резервен защитник при предявяване на разследването в случаите по чл. 94, ал. 1 НПК, независимо от упълномощаването на защитник (чл. 227, ал. 5 НПК), се явява частен случай на назначаването на резервен защитник (чл. 94, ал. 4 НПК). Процесуалните действия по предявяване на разследването (чл. 227 – 229 НПК) се извършват с цел заинтересованите лица (обвиняемият и неговият защитник, пострадалият и неговият повереник) да се запознаят с всички събрани по делото материали и въз основа на тях да направят своите искания, бележки и възражения. За обвиняемия предявяването на разследването с произтичащата от него възможност да се запознае със събраните по делото материали е съществен компонент от реализацията на правото му на защита в досъдебната фаза на наказателния процес.

Както многократно подчертава Конституционният съд правото на защита е основно конституционно право, което заема централно място в демократичната правова държава – чл. 56 от Конституцията. Правото на защита е предназначено да охранява и

осигурява реализацията на правата и законните интереси на гражданите. То има всеобщ, универсален характер. Най-често чл. 56 от Конституцията се прилага в съчетание с други правни норми на Конституцията и на законите, но може да действа и самостоятелно като последна защитна възможност. Разпоредбата задължава законодателя да предвиди съответни процедурни правила, които да служат като гаранция за осъществяването на различните права и законни интереси (Решение № 3 от 1994 г. по к. д. № 1/1994 г.).

Разпоредбата на чл. 30, ал. 4 от Конституцията признава правото на обвиняемия на адвокатска защита през цялото времетраене на наказателното производство като специфично проявление на правото на защита по чл. 56 от Конституцията. Същевременно чл. 31, ал. 4 от Конституцията не изключва въвеждането на ограничения, които обаче са допустими при спазване на принципа на пропорционалност.

Следователно преценката за конституционосообразността на обсъжданата разпоредба на чл. 227, ал. 5 НПК зависи от отговора на въпроса дали въведеното ограничение на правото на лицето, обвинено в извършване на престъпление, да осъществява своята защита с помощта на избрания от него защитник, е допустимо, оправдано, подходящо и оптимално средство за постигане на целения резултат в една правова държава, от която се очаква да защитава балансирано правата и свободите на всички свои граждани. С други думи, дали законодателната цел, обусловила приемането на оспорените разпоредби, е легитимна от гледната точка на Основния закон на страната (Решение № 2 от 2011 г. по к. д. № 2/2011 г.).

Конституционният съд не намира основание да отстъпи от вече изразеното в Решение № 10 от 2010 г. по к. д. № 10/2010 г. разбиране, според което институтът на резервния защитник поначало не нарушава принципите на справедливия наказателен процес, а задоволява нуждата на обвиняемия от квалифицирана правна помощ при балансиране на правата на другите участници в производството и съобразяване на обществения интерес. По своето предназначение този институт съставлява специфична процедура, насочена към ускоряване на наказателния процес.

Разширяването на възможностите за участие на резервен защитник в процесуалните действия по предявяване на разследването в хипотезите на чл. 94, ал. 1 НПК, независимо от упълномощаването на друг защитник, цели създаване на условия за своевременно приключване на разследването, без да се засягат гаранциите за

ефективно упражняване на правото на защита на обвиняемия.

Фигурата на резервния защитник е въведена в НПК, за да предотврати отлагане на съответните процесуални действия поради неявяване на упълномощения защитник. Резервният защитник отговаря на същите изисквания за осъществяване на процесуално представителство, които са валидни за всички адвокати. Затова не може да се твърди, че само по себе си участието на резервен защитник като правило води до отслабване, понижаване на нивото и качеството на правната помощ, от която се нуждае обвиняемият.

Правилото, че при неявяване на упълномощения защитник пред съответния държавен орган той се замества от назначения, не отнема приоритетната възможност, което законодателят дава на обвиняемия да се ползва от избран от него адвокат. Не дава основание и да се приеме, че в нарушение на конституционното право на защита правната помощ, предоставяна от резервен защитник, е по-малко полезна и ефективна. Нещо повече, предявяването на разследването с резервен защитник не лишава обвиняемия в централната, решителната съдебна фаза на процеса да се запознае и проучи досъдебните материали с помощта на упълномощения от него защитник.

Недопустимо е липсата на реално встъпване в наказателното производство на избран от обвиняемия защитник да води до засягане на чужди права, както и на публичния интерес от своевременно и ефективно наказателно правораздаване. Това произтича от Конституцията (чл. 57, ал. 2) и задължителните за страната международни стандарти (чл. 17 от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи и чл. 5, т. 1 от Международния пакт за гражданските и политическите права). Затова замяната на упълномощен защитник при предявяване на разследването със запознат с делото служебно назначен защитник е пропорционална, правно обоснована мярка. В рамките на стандартите, установени от КЗПЧОС, европейските държави, целяйки предотвратяване на неоправданото забавяне на наказателното производство, могат да използват различни способи за осигуряване на процесуалната дисциплина (вж. пак Решение № 10 от 2010 г. по к. д. № 10/2010 г.).

По така изложените съображения искането в тази му част следва да бъде отхвърлено като неоснователно.

6. По искането за установяване на противоконституционност на

разпоредбата на чл. 248а НПК и на разпоредбата на чл. 252, ал. 2 НПК в частта „или, когато е констатиран очевидни фактически грешки в обвинителния акт“

Разпоредбата на чл. 248а НПК има следното съдържание:

„Чл. 248а. (1) Когато съдът установи очевидни фактически грешки в обвинителния акт, определя 7-дневен срок, в който прокурорът следва да ги отстрани.

(2) Съдията-докладчик еднолично, в закрито заседание отменя определението за насрочване на делото и прекратява съдебното производство, ако прокурорът не внесе обвинителен акт в срока по ал. 1 или не е отстранил очевидните фактически грешки. Разпореждането не подлежи на обжалване и протестиране.

(3) Препис от разпореждането на съдията-докладчик се изпраща на страните и се уведомяват призованите лица“.

Според разпоредбата на чл. 252, ал. 2 НПК: *„Когато не са налице основания за разглеждане на дело, образувано по обвинителен акт, по реда на глава двадесет и седма, глава двадесет и осма и глава двадесет и девета или когато е констатиран очевидни фактически грешки в обвинителния акт, съдебното заседание се насрочва в едномесечен срок от разпоредителното заседание“.*

В искането на ВАДВС се твърди, че изразът „отстраняване на очевидни фактически грешки в обвинителния акт“ не е дефиниран от законодателя и това може да доведе до фактическо изменение на обвинението, което е грубо погазване на правото на подсъдимия на защита. Твърди се също, че за прокурора се създава предимство в наказателния процес, защото подсъдимият не може да прави възражения срещу изменението на обвинителния акт и като резултат се нарушава равенството на страните в процеса.

Съюзът на съдиите застава на позицията, че отсъствието на легална дефиниция на понятието „очевидна фактическа грешка“ създава реална опасност за използването му като механизъм за изменение на обвинението.

Мнение в подкрепа на искането е изразено и от проф. Манев.

Становищата, депозираните от останалите конституирани по делото заинтересовани страни, както и правните мнения на проф. Митов и доц. Салкова, са в смисъл, че

оспорената уредба не създава противоконституционност. Подчертава се, че поправката на очевидна фактическа грешка, допусната както в нормативен акт, така и в обвинителен акт, е нещо свършено различно от тяхното изменение. Изменението е израз на промяната във волята на органа, автор на акта, докато с поправката текстът се привежда в съответствие с вече изразената и непроменена воля.

В искането се посочва, че със Закона за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс (ДВ, бр. 63 от 2017 г.) се въвежда институт, непознат досега в наказателнопроцесуалното право – „отстраняване на очевидни фактически грешки в обвинителния акт“. Действително до обсъжданата промяна на посочените текстове действащият НПК не е предвиждал подобна процедура, но възможността за отстраняване на констатирана очевидна фактическа грешка присъства в съдебната практика по наказателни дела, като се заимства от уредбите в други клонове на правото. Въвеждането ѝ идва да отговори на потребността от създаване на нарочен ред и в наказателния процес за отстраняване на очевидните фактически грешки.

Употребата на понятието е познато на българското право и съдебна практика. Възможността за коригиране на явна фактическа грешка в законодателния процес изрично е призната от Конституционния съд (Решение № 7 от 1998 г. по к. д. № 5/1998 г.). Видно от решението, в такъв случай не е налице промяна на волята на законодателя, а поправката на очевидна фактическа грешка само поставя текста на разпоредбата в съответствие с вече изразената и непроменена воля. Затова за поправката на очевидна фактическа грешка в закона приложение намира ал. 2 на чл. 88 от Конституцията, според която другите актове на Народното събрание се приемат с едно гласуване.

Уредба на очевидната фактическа грешка съществува в други процесуални закони, например в чл. 247 от Гражданския процесуален кодекс, чл. 62, ал. 2 от Административнопроцесуалния кодекс и чл. 133, ал. 3 от Данъчно-осигурителния процесуален кодекс. В нито един от тях не е предложена дефиниция на понятието „очевидна фактическа грешка“. Преценката за това коя грешка е очевидна, както и доколко става дума за промяна на волята на автора на даден документ по делото, в българския правен ред традиционно се оставя на дискреционната власт на решаващия орган за всеки конкретен случай, т.е. на съда.

Конституционният съд идва до заключението, че поправката на очевидна фактическа грешка в обвинителния акт не е равносилно на неговото изменение, което обуславя и

създаването на специален процесуален ред за отстраняването ѝ. Действително понятието „очевидна фактическа грешка“ не е дефинирано, но не може да се изисква от закона да съдържа дефиниция на всяко употребено понятие. Противното би довело до абсурд (така Решение № 1 от 2005 г. по к. д. № 8/2004 г.). Изпълването на понятието „очевидна фактическа грешка“ с конкретно съдържание ще се изясни от съдебната практика.

В искането тезата за противоконституционност на оспорената уредба се основава и на твърдение, че се създават предпоставки за съдебен произвол, тъй като подсъдимият няма никаква гаранция, че обвинителният акт няма да бъде променен, след като вече са били изслушани съдебните прения. Според Конституционния съд такава възможност не съществува. Оспорената процедура по чл. 248а НПК за установяване и отстраняване на очевидни фактически грешки наистина се провежда само между съда и прокурора. Тя обаче никога не остава скрита за страните в съдебното производство, включително за подсъдимия и неговия защитник. Поначало провеждането ѝ предхожда съдебното заседание за разглеждане на делото по същество. При констатирането на грешка с такъв характер в хода на подготвителните действия съдията-докладчик е длъжен да отмени определението за насрочване на делото. Това следва изрично от чл. 248а, ал. 2, изр. 1 НПК, а в този смисъл е и оспорената част от чл. 252, ал. 2 НПК. Ако прокурорът не отстрани констатираните очевидни фактически грешки в определения от закона седемдневен срок, съдията-докладчик прекратява съдебното производство с разпореждане, което се изпраща на страните и на призованите за съдебното заседание лица (чл. 248а, ал. 3 във връзка с ал. 2 НПК). Ако прокурорът, изпълнявайки указанията на съда за отстраняване на очевидните фактически грешки, поправи обвинителния акт, внесените промени при всяко положение ще бъдат предявени на подсъдимия и неговия защитник, които биха могли да възразят, включително и пред по-горните съдебни инстанции, че вместо надлежно отстраняване на очевидни фактически грешки по недопустим начин е осъществено незаконосъобразно „съществено изменение на обстоятелствената част на обвинението“ (чл. 287 НПК). Следователно тезата, че оспорената процедура може да лиши подсъдимия от правото му да узнае всички фактически положения, които дават основание на прокуратурата да повдигне и поддържа обвинението пред съда, е неоснователна. Затова в тази насока не може да се поставя въпросът за нарушаване на правото на защита по чл. 56 от Конституцията.

Гореизложените съображения за конституционност са валидни както за

оспорения изцяло чл. 248а НПК, така и за оспорената част от чл. 252, ал. 2 НПК. Поради това искането се отхвърля като неоснователно.

7. По искането за установяване на противоконституционност на разпоредбата на чл. 358, ал. 2 НПК

Оспорената като противоконституционна разпоредба на чл. 358, ал. 2 НПК гласи: „*В случаите по ал. 1, т. 3 делото не може да бъде върнато повторно на същото основание*“.

Точка 3 на ал. 1 гласи: „*В случаите по чл. 357, ал. 1, т. 3 съдията-докладчик:*

.....

т. 3 прекратява съдебното производство и връща делото на наблюдаващия прокурор, когато е допуснато отстранимо съществено нарушение на процесуалните правила, довело до ограничаване на процесуалните права на обвиняемия по чл. 249, ал. 4, т. 1“.

В искането се твърди, че с прилагането на оспорената разпоредба може да бъде накърнено правото на защита на подсъдимия и да настъпят непоправими вреди. Според вносителя разпоредбата допуска постановяване на осъдителна присъда, въпреки че на досъдебното производство обвиняемият може да не е научил за какво престъпление е привлечен в това качество, както и да не е бил информиран за следните права – да дава или да откаже да даде обяснения по обвинението; да участва в производството; да има защитник и да получи писмен или устен превод на разбираем за него език, когато не владее български език. Това става в хипотезата, при която прокурорът повторно внесе обвинението в съда, без да изпълни указанията на съдията-докладчик за отстраняване на съществените процесуални нарушения по чл. 249, ал. 4, т. 1 НПК. Застъпва се тезата, че по силата на оспорената разпоредба указанията на съда вместо обвързващи стават само пожелателни.

На тази основа са развити съображения за противоречие с чл. 4, ал. 1, чл. 117 и чл. 122, ал. 1 от Конституцията.

Правната позиция на вносителя на искането не се споделя от главния прокурор, Министерския съвет, министъра на правосъдието и Българската съдийска асоциация. Становище за противоконституционност излагат Съюзът на съдиите и Асоциацията

на прокурорите в България.

Според проф. Манев, проф. Митов и доц. Салкова чл. 358, ал. 2 НПК не противоречи на Конституцията.

Систематичното място на оспорената разпоредба е в глава двадесет и четвърта на НПК „Бързо производство“, и по-конкретно – в разпоредба със заглавие: „Действия на съдията-докладчик“. Главата съдържа специални правила за провеждането на една от ускорените диференцирани процедури, чиято цел е постигане на по-голяма бързина и ефективност на наказателния процес. За конкретното производство са валидни всички основополагащи принципи на наказателния процес, а доколкото не са предвидени особени правила, приложими са общите правила (чл. 361 НПК).

Характерно за бързото производство е, че то се прилага в хипотези, които съдържат обективни предпоставки за ускорено развитие на процеса. При възникване на затруднения няма пречка развитието на делото да продължи по общия ред. Конкретните случаи, при които е налице законова възможност за провеждане на бързо производство, са посочени изрично в чл. 356, ал. 1 НПК – лицето е заловено при или непосредствено след извършване на престъплението; върху тялото или дрехите на лицето има явни следи от престъплението; лицето се е явило лично пред съответните органи на МВР, разследващия орган или прокурора с признание за извършеното престъпление и очевидец е посочил лицето, извършило престъплението. С изменението на чл. 356, ал. 2 НПК (ДВ, бр. 63 от 2017 г.) законодателят е предвидил, че освен в изрично посочените хипотези бързото производство е приложимо по преценка на прокурора и за други престъпления, стига предвиденото за тях наказание да е до три години лишаване от свобода или друго по-леко наказание и престъпният резултат да не е настъпване на смърт или тежка телесна повреда.

С цел ускоряване на делото за бързото производство са въведени особени правила, с които процедурата е опростена, процесуалните срокове са съкратени и в съдебната фаза е изключено участието на частен обвинител и граждански ищец. Вместо да бъде предмет на обсъждане в разпоредително заседание, чието провеждане е задължително за първоинстанционното съдебно производство, водено по общия ред, първоначалният контрол за допуснатите в досъдебната фаза по отношение на обвиняемия отстраними съществени нарушения на процесуалните правила по смисъла на чл. 249, ал. 1, т. 4 НПК е предоставен на съдията-докладчик, който връща делото на прокурора (чл. 358, ал. 1, т. 3 НПК). Разпоредбата на чл. 358, ал. 2 НПК

изрично изключва възможността за повторно връщане на делото на същото основание. От нея обаче не произтича нарушение на правото на защита на обвиненото лице, както се твърди в искането. Първо, допуснатите на досъдебното производство отстраними съществени нарушения на процесуалните правила никога не могат да бъдат ползвани във вреда на защитата от обвинителната власт, която в тази първа фаза на наказателния процес е изпълнявала функциите по ръководство и надзор. При произнасянето на присъдата по повдигнатото обвинение съдът не може да съобразява извършените от прокурора при съществено нарушение на закона процесуални действия. Второ, при положение че нарушенията са отстраними, няма правна пречка, по искане на страните или служебно, в хода на съдебното следствие да се извършат по надлежния ред действията, които са били компрометирани на досъдебното производство.

С оглед процесуалното положение на съда като орган по ръководство и надзор на наказателния процес в неговата съдебна фаза не може да има съмнение, че указанията на съдията-докладчик обвързват прокурора. Като изключва възможността за повторно връщане на делото на същото основание, законодателят предполага добросъвестността на държавните органи, които участват в наказателния процес. От тази гледна точка в голямото мнозинство от случаи изискванията на съда ще бъдат изпълнени и всякакво по-нататъшно забавяне на производството чрез връщането му в предходната процесуална фаза би било неоправдано. Разбира се, съществува и хипотезата, в която прокурорът не се съгласява със становището на съдията-докладчик и внася повторно обвинението в съда, без да съобрази указанията, произтичащи от разпореждането по чл. 358, ал. 1, т. 3 НПК, а и без да постанови разследването да продължи по общия ред, каквато възможност е предвидена в чл. 357, ал. 2 НПК. С това той нито облекчава обвинението, нито уврежда защитата. В този случай той може да разчита, че ако дадените от съдията-докладчик указания са неоснователни, това може да бъде разкрито в съдебното заседание пред първоинстанционния съд или при провеждането на контрол от по-горен съд. Същевременно поема и риска делото да му бъде върнато от съдебно заседание на основание чл. 359, ал. 2 НПК, тъй като систематичното място на оспорената разпоредба сочи, че нейният адресат е съдията-докладчик, който подготвя съдебното заседание, но не и съставът на съда, който разглежда делото по същество и следва да се произнесе по обвинението, повдигнато с внесения обвинителен акт. Важно е да се подчертае, че оспорената разпоредба на чл. 358, ал. 2 НПК не изключва

произтичащите от Конституцията (чл. 119 – чл. 121) ръководни и надзорни функции на съда при осъществяване на правосъдието, нито ограничава правото на ефективен достъп до съдебна защита на лицата, срещу които е повдигнато обвинение за извършено престъпление.

По гореизложените съображения искането в тази му част следва да бъде отхвърлено като неоснователно.

8. По искането за установяване на противоконституционност на разпоредбите на чл. 301, ал. 4 и чл. 305, ал. 6 НПК

С оспорените разпоредби се създава възможност за приключване на наказателното производство, образувано по внесен от прокурора обвинителен акт, с налагане от съда на административно наказание. В тази насока поставените в искането въпроси са свързани със съотношението между наказателната и административнонаказателната отговорност. Разпоредбите са нови (ДВ, бр. 63 от 2017 г.) и тяхната цел е постигане на икономичност и ефективност на процеса както в обществен интерес, така и в интерес на подсъдимия.

Член 301, ал. 4 НПК гласи: „При решаване на въпроса по ал. 1, т. 2 съдът се произнася и дали извършеното деяние съставлява административно нарушение.“ А въпросът по чл. 301, ал. 1, т. 2 НПК е „съставлява ли деянието престъпление и правната му квалификация“.

Съгласно чл. 305, ал. 6 НПК: „В случаите по чл. 301, ал. 4 съдът признава подсъдимия за невинен и му налага административно наказание, когато извършеното деяние се наказва по административен ред в предвидените в особената част на Наказателния кодекс или когато съставлява административно нарушение, предвидено в закон или указ“.

Според вносителя на искането с тези разпоредби на наказателния съд са предоставени несвойствени функции да установява извършването на административно нарушение, да решава въпроса за административната отговорност и сам да определя и налага административно наказание. Така не са гарантирани основните конституционни права – правото на защита, равното правно третиране на гражданите и принципът на правовата държава. Нарушен е и принципът на правната сигурност.

От представилите становище по делото заинтересовани страни искането не се споделя

от главния прокурор, Министерския съвет, министъра на правосъдието и Българската съдийска асоциация. Според тях разпоредбите не са противоконституционни, защото целят да се гарантира осъществяването на принципа *non bis in idem* съобразно изискванията на чл. 4 от Протокол № 7 към КЗПЧОС. Посочва се още, че разпоредбите на чл. 243, ал. 3 (нова, ДВ, бр. 63 от 2017 г.) НПК и чл. 250, ал. 1, т. 2 и ал. 2 НПК се отнасят до прекратяването на наказателното производство от прокурора, съответно от съда, за предходни стадии на наказателното производство, когато първоинстанционният съд все още не е започнал разглеждане на делото по същество.

В становището на Асоциацията на прокурорите се отстоява тезата за противоконституционност на чл. 301, ал. 4 НПК и чл. 305, ал. 6 НПК, като се твърди, че с тях се създава задължение за събиране на доказателства извън установения с чл. 102 НПК предмет на доказване в наказателния процес.

Съюзът на съдиите не изразява становище по основателността на искането в тази му част.

В правното си мнение по делото доц. Салкова подробно обосновава извода, че искането в тази част е неоснователно. Според нея не е налице дублиране на компетентности, също както в случая на разглеждането на граждански иск в наказателния процес. Неоснователно е и твърдението, че по силата на оспорените разпоредби прокурорът може да внесе обвинителен акт за извършено административно нарушение в противоречие с Конституцията.

Проф. Манев приема, че възприетото разрешение е въпрос на законодателна целесъобразност и не противоречи на Конституцията.

Противоположно е разбирането на проф. Митов. Основен аргумент е вътрешно противоречивата законодателна техника, при която в досъдебното производство и при предаването на съд се използва един подход, а при произнасянето по същество в съдебната фаза на делото – съвсем друг. Според него е накърнено правото на защита и на еднакво отношение на закона, разширява се предметът на доказване в процеса и се нарушават принципите на административното наказване.

Систематичното място на разпоредбите, чиято конституционност се оспорва, е в глава двадесета със заглавие „Съдебно заседание“, раздел VI „Постановяване на присъдата“. С тях се създава възможност, след като е проведено пълно съдебно следствие по

внесения обвинителен акт (евентуално и по измененото обвинение в хипотезата на чл. 287 НПК) и са изслушани съдебните прения, първоинстанционният съд, ако намери, че деянието не съставлява престъпление и подсъдимият бъде признат за невинен, да приеме, че деянието съдържа признаците на административно нарушение и съответно – да наложи на подсъдимия административно наказание. Така съдът се овластява със своята присъда да постанови, че подсъдимият следва да понесе по-лека форма на държавна принуда, без да е необходимо повторно, в отделно производство, пред друг държавен орган или съд да се установяват същите факти, които са били предмет на доказване в наказателното производство от общ характер.

Конституционният съд намира, че не е налице твърдяната в искането несъвместимост на оспорваните разпоредби с чл. 243, ал. 3 НПК и чл. 250, ал. 1, т. 2 и ал. 2 НПК. Последните се отнасят за по-ранни стадии на процеса, които предхождат насрочването на заседанието за разглеждане на делото по същество и цялостната процедура по събиране и проверка на доказателствата. При условията на чл. 243, ал. 3 НПК прокурорът е длъжен да прекрати наказателното производство, защото установеното деяние не съставлява престъпление, въпреки че съдържа признаците на административно нарушение. Целта е да не се допусне внасяне в съда на обвинителен акт за деяние, което според самата прокуратура не е престъпно. При условията на чл. 250, ал. 1, т. 2 и ал. 2 НПК още в началния стадий на съдебното производство – стадия по предаване на съд и подготвителните действия за разглеждане на делото в съдебно заседание, съдията-докладчик също е длъжен да прекрати наказателното производство, именно за да не се допусне провеждане на наказателно производство по същество за деяние, което според съдържанието на обвинителния акт не съставлява престъпление. И в двете хипотези е поставена ясна разграничителна линия между наказателно и административно производство, тъй като решаващият орган е длъжен да изпрати съответните материали заедно с веществените доказателства на компетентния административен орган.

Оспорените разпоредби отразяват възможността впоследствие, в резултат на проведеното съдебно следствие, при липсата на съществено изменение на обстоятелствената част на обвинението и след изслушване на съдебните прения, съдът да достигне до заключение, че деянието не е престъпно, но че същото съставлява административно нарушение и да наложи административно наказание. В такъв случай напълно разумно и логично би било в постановената присъда да се реши въпросът и за административната отговорност на подсъдимия, която да се обоснове с резултатите

от приобщаването на доказателствените материали в публична и състезателна процедура, основана на равнопоставеност и справедливост. Започването на нов процес по Закона за административните нарушения и наказания би било не само във вреда на ефективното правосъдие, но би застрашило и правото на гражданина на своевременно разглеждане на неговото дело от съда (чл. 6 КЗЧПОС).

Конституцията не урежда подсъдността на делата и не съдържа и забрана наказателният съд по силата на закон да налага административни наказания. А изключението по чл. 125, ал. 1 от Конституцията е неотносимо към предмета на настоящото дело във връзка с конституционносъобразността на разпоредбите на чл. 301, ал. 4 НПК и чл. 305, ал. 6 НПК.

Не може да се споделят съображенията на вносителя, че се накърнява правото на защита, след като подсъдимият е подложен на по-лека форма на държавна принуда и понася административна вместо наказателна санкция за извършеното деяние, което е било предмет на наказателното дело. Както обвинителният акт, който е внесен в съда, така и присъдата са за едно и също деяние, основават се на едни и същи правнорелевантни факти. Именно защото последиците от реализацията на наказателната отговорност са най-тежките възможни в правния ред, гаранциите за правото на защита в наказателния процес са значително по-големи от тези, предоставени на страните в административното и гражданското производство.

Налагането на административна вместо на наказателна санкция освен това е и по-благоприятно за дееца. Наказателната отговорност има последици далеч отвъд наложеното наказание, защото осъждането за престъпление влияе неблагоприятно върху общия правен статус на осъдения и в по-голяма степен засяга неговия авторитет като член на обществото. В резултат на прилагането на оспорените разпоредби подсъдимият остава участник в една вместо в две последователни процедури със съпътстващите ги разходи на време и средства.

Накрая, трябва да се отбележи, че чрез новоприетите разпоредби на чл. 301, ал. 4 и чл. 305, ал. 6 НПК се преодоляват противоречията между съдебната практика при действието на предходната нормативна уредба и изискването по чл. 4, параграф 2 от Протокол № 7 към КЗПЧОС, основано на принципа *non bis in idem*. Европейският съд по правата на човека е разработил критерии, според които в много случаи административнонаказателното преследване по вътрешното право се счита за наказателно обвинение по смисъла на КЗПЧОС. Във връзка с това България е била

осъждана за нарушаване на правилото, че никой не може да бъде предаден на съд и съден за едно и също деяние два пъти, тъй като националното законодателство е допускало образуването на ново административнонаказателно производство и съответно – налагането на административно наказание след постановяване на влязла в сила оправдателна присъда от наказателен съд.

По така изложените съображения искането в тази му част следва да бъде отхвърлено като неоснователно.

9. По искането за установяване на противоконституционност на разпоредбите на чл. 336, ал. 1, т. 4, чл. 354, ал. 1, т. 3 и чл. 425, ал. 1, т. 3 НПК

Разпоредбата на чл. 336, ал. 1, т. 4 НПК предвижда, че: „Въззивният съд отменя присъдата и постановява нова присъда, когато се налага да:

.....

т. 4 оправдае подсъдимия и да му наложи административно наказание, когато извършеното деяние се наказва по административен ред в предвидените в особената част на Наказателния кодекс случаи или когато съставлява административно нарушение, предвидено в закон или указ“.

По силата на чл. 354, ал. 1, т. 3 НПК, когато: „След разглеждане на подадената жалба и протест касационната инстанция може да:

.....

т. 3 отмени присъдата или решението, да оправдае подсъдимия и да му наложи административно наказание, когато извършеното деяние се наказва по административен ред в предвидените в особената част на Наказателния кодекс случаи или когато деянието съставлява административно нарушение, предвидено в закон или указ“.

По силата на чл. 425, ал. 1, т. 3 НПК: „Когато намери искането за възобновяване за основателно, съдът може да:

.....

т. 3 отмени присъдата или решението, да признае подсъдимия за невинен и да му наложи административно наказание, когато деянието се наказва по административен

ред в предвидените от особената част на Наказателния кодекс случаи или съставлява административно нарушение, предвидено в закон или указ“.

Обосновавайки искането си в тази част, вносителят развива съображения, аналогични на изложените, във връзка с поддържаното искане за противоконституционност на чл. 301, ал. 4 и чл. 305, ал. 6 НПК относно възможността за налагане на административно наказание в наказателното производство.

Според Асоциацията на прокурорите с посочените разпоредби имплицитно се нарушава чл. 125, ал. 1 от Конституцията, защото се създават предпоставки ВКС да упражнява правомощие по съблюдаване за точното и еднакво спазване на административния закон по отношение на административните нарушения.

В становищата си Министерският съвет, главният прокурор, министърът на правосъдието и Българската съдийска асоциация препращат към изложените съображения, отнасящи се до оспорването на чл. 301, ал. 4 и чл. 305, ал. 6 НПК и също приемат, че разпоредбите не противоречат на Конституцията. С тях се предвижда възможност за облекчаване на положението на подсъдимия, като, без да се преразглеждат фактите по делото, за извършеното деяние се прилага по-леката отговорност – административната.

Проф. Манев и доц. Салкова считат, че разпоредбите не са противоконституционни. Според доц. Салкова те са аналогични на съществуващите и до момента възможности на въззивната и касационната инстанция по чл. 337, ал. 1, т. 2 и чл. 354, ал. 2, т. 2 НПК да наложат по-леко наказание.

Според проф. Митов оспорените разпоредби са продължение на изложения във връзка с оспорването на чл. 301, ал. 4 и чл. 305, ал. 6 НПК проблем на създаване неяснота при упражняването на правото на защита на подсъдимия.

Както вече беше отбелязано, Конституцията не съдържа изрични норми относно разпределението по подсъдност на делата между съдилищата. Очевидно е обаче, че подложените на контрол за конституционносъобразност разпоредби по настоящото дело не засягат компетентността на Върховния административен съд по споровете за законността на актовете по чл. 125, ал. 2 от Конституцията. Тя възлага на Върховния административен съд „върховен съдебен надзор за точното и еднакво прилагане на законите в административното правораздаване“. Оспорените разпоредби на чл. 336,

ал. 1, т. 4, чл. 354, ал. 1, т. 3 и чл. 425, ал. 1, т. 3 НПК не накърняват това правомощие. Вярно е, че те визират случаи, в които се стига до налагане на административно наказание в рамките на проведен наказателен процес, който, както е отбелязано по-горе, съдържа по-големи гаранции за правото на защита, но като цяло се развива под надзора на Върховния касационен съд – като контролна инстанция, като съд по възобновяването и като орган по абстрактно тълкуване на наказателно-процесуалните норми. От друга страна, по отношение на прилагането на материалните закони с административен характер надзорните функции на Върховния административен съд не са засегнати. С досегашната си практика Конституционният съд е приел, че надзорът за точното и еднакво прилагане на законите, възложен на върховните съдилища, не е свързан задължително с възможност за инстанционен контрол, а може да се осъществява и чрез постановяване на обвързващи тълкувателни актове (в този смисъл вж. Решение № 27 от 1998 г. по к. д. № 20/98 г.; Решение № 3 от 2005 г. по к. д. № 2/2005 г.). Същественото в случая е, че подложените на контрол за конституционносъобразност норми не изключват правото на Върховния административен съд да издава тълкувателни решения по въпроси, свързани с правилното приложение на съответните материални закони с административен характер, включително и когато са приложени в процедурата пред наказателния съд. Точно затова в подобни случаи на припокриване на компетентности при установяване на противоречива или неправилна практика разпоредбата на чл. 124, ал. 2 от Закона за съдебната власт предвижда издаване на съвместни тълкувателни постановления на Върховния касационен съд и Върховния административен съд.

Без да повтаря съображенията за конституционносъобразност на въведената в НПК възможност за налагане в наказателното производство на административна санкция, Конституционният съд прави съответстващия на тези съображения извод, че правомощията на съда по чл. 336, ал. 1, т. 4, чл. 354, ал. 1, т. 3 и чл. 425, ал. 1, т. 3 НПК са логична част от цялостната реформа, осъществена с новите разпоредби на ЗИДНПК (ДВ, бр. 63 от 2017 г.), чиято основна цел е привеждане на наказателния процес в съответствие с европейските стандарти.

10. По искането за установяване на противоконституционност на разпоредбите на чл. 248, ал. 3, чл. 320, ал. 2, чл. 348, ал. 3, т. 1, чл. 351, ал. 2 и чл. 360, ал. 2 НПК

Според оспорената разпоредба на чл. 248, ал. 3 НПК: „В съдебно заседание на

първоинстанционния, въззивния и касационния съд не могат да се правят възражения за допуснатите нарушения на процесуалните правила по ал. 1, т. 3, които не са били поставени на обсъждане в разпоредителното заседание, включително по почин на съдията-докладчик, или които са приети за несъществени.“

Според чл. 348, ал. 3, т. 1 НПК нарушението на процесуални правила е съществено, когато „е довело до ограничаване на процесуалните права на страните, ако не е отстранено“.

В другите оспорени в искането на ВАдвС разпоредби законодателят конкретизира общото правило на чл. 248, ал. 3 НПК за различните фази на наказателния процес. Така чл. 320, ал. 2 НПК относно въззивното производство разпорежда: „С жалбата и протеста не могат да се правят възражения за допуснати съществени нарушения на процесуалните правила в досъдебното производство, с изключение на тези, свързани с допускане, събиране, проверка и оценка на доказателствата и доказателствените средства“.

Член 351, ал. 2 НПК предвижда: „С касационна жалба и протест не могат да се правят възражения за съществени нарушения на процесуалните правила в досъдебното производство“.

В чл. 360, ал. 2 НПК се казва: „С жалбата и протеста не могат да се правят искания, основани на съществени нарушения на процесуалните правила в досъдебното производство, с изключение на тези, свързани с допускане, събиране, проверка и оценка на доказателствата и доказателствените средства“. Текстът е в глава двадесет и четвърта „Бързо производство“.

Висшият адвокатски съвет твърди, че горепосочените разпоредби поотделно и като съвкупност противоречат на чл. 31, ал. 4, чл. 56, чл. 57, ал. 1, чл. 117, ал. 1 и 2, чл. 121, ал. 1 и 2 и чл. 122, ал. 1 от Конституцията. Според него с тях неоправдано се ограничава основното право на защита на страните в съдебната фаза на наказателния процес, като на практика се препятства и дори дерогира установяването на обективната истина.

В тази част искането се подкрепя от Съюза на съдиите, според който въведената преклузия засяга основния принцип по чл. 13, ал. 2 НПК обективната истина да се разкрива единствено по реда и със средствата, предвидени в НПК.

Останалите заинтересовани страни, а също и представилите правни мнения проф. Манев, проф. Митов и доц. Салкова приемат, че оспорените разпоредби не противоречат на Конституцията, съответстват на целите на правосъдието и не накърняват несъразмерно конституционните права на гражданите – участници в досъдебното производство.

Обединяващата идея на оспорените разпоредби е в чл. 248, ал. 3 НПК. Това е общо правило, което е конкретизирано за съответните стадии в съдебната фаза на наказателния процес.

Макар и включена в предмета на осъществявания в настоящото дело контрол за конституционност, разпоредбата на чл. 348, ал. 3, т. 1 НПК, която определя кога нарушението на процесуалните правила е съществено, с изменението от 2017 г. (ДВ, бр. 63 от 2017 г.) само е прецизирана редакционно, без да има промяна по същество. Налице е още и съществената разлика в решаването на проблема при регламентацията на въззивното и касационно производство със ЗИДНПК от 2017 г. Докато чл. 320, ал. 2 и чл. 360, ал. 2 НПК изрично позволяват с въззивната жалба и въззивния протест да се правят възражения за допуснати в досъдебното производство съществени нарушения на процесуалните правила, свързани с допускането, събирането, проверката и оценката на доказателствата и доказателствените средства, такова изключение от въведеното общо ограничение не се съдържа в чл. 351, ал. 2 НПК по отношение на касационната жалба и касационния протест, въпреки че те в голяма степен определят рамките на произнасянето на съда.

Посегателствата върху процесуалните права на обвиняемия и на пострадалия или неговите наследници, които опорочават досъдебната фаза на наказателния процес за престъпление от общ характер, са посочени с въведените основания по т. 1 и 2, ал. 4 на чл. 249 във връзка с чл. 249, ал. 2 НПК за прекратяване в разпоредително заседание на съдебното производство и връщане на делото на прокурора (ДВ, бр. 63 от 2017 г.). Става въпрос за процесуални нарушения, които са несъвместими с правото на защита на съответните субекти на процеса и на практика го изключват, но могат да бъдат отстранени чрез надлежно осъществяване на необходимите процесуални действия. Само такива нарушения са основание за прекратяване на съдебното производство, образувано по внесения обвинителен акт, и връщане на делото на прокурора. Конституционността на дефиницията по чл. 249, ал. 4 НПК не се оспорва от Висшия адвокатски съвет в настоящото производство.

Осъществяването на основното право на гражданина по чл. 56 от Конституцията е възможно само при получаване на ефективно съдействие от държавата, съответно от нейните органи. В наказателния процес правото на защита има многообразни проявления както по отношение на лицата, обвинени в извършване на престъпление, така и спрямо лицата, пострадали от престъпни посегателства. Неоправданото забавяне в развитието на производството, включително и чрез връщането му в предходна процесуална фаза, може да обезсмисли същината на самото право. Затова чл. 22 НПК въздига в основен принцип на наказателния процес разглеждането и решаването на делата в разумен срок, като с това отговаря и на изискването по чл. 6, т. 1, изр. 1 КЗПЧОС. Защитата на правата и законните интереси на гражданите, възложена на съдебната власт по силата на чл. 117, ал. 1 от Конституцията, би била лишена от смисъл, ако не е своевременна и ефективна.

Промените в Наказателно-процесуалния кодекс, приети през 2017 г., продължават възприетия след въвеждането на Конституцията от 1991 г. нов законодателен подход, насочен към утвърждаване на съдебната фаза като централна в наказателния процес. Във връзка с това Конституционният съд неотклонно е приемал, че единствено осигуреният достъп на заинтересованите лица до състезателен и публичен съдебен процес при равенство на спорещите страни в смисъла по чл. 121 от Конституцията дава пълна гаранция за реализиране на конституционното право на защита (в тази насока вж. Решение № 10 от 2010 г. по к. д. № 10/2010 г.; Решение № 11 от 2016 г. по к. д. № 7/2016 г. и др.). В мотивите на Тълкувателно решение № 14 от 2014 г. по к. д. № 12/2014 г. съдът ясно е посочил, че „правото на съдебна защита, въпреки че не е изрично формулирано в Основния закон, в рамките на по-общата постановка на чл. 56 от Конституцията трябва да се счита за принцип на правовата държава“.

Оспорените разпоредби се отнасят само до съдебната фаза на наказателното производство. С оглед на гореизложените принципни съображения контролът за конституционност върху тях трябва да даде отговор на следните въпроси: а) дали засягат изискванията на Основния закон за справедлив и обективен съдебен процес; б) дали изключват или ограничават правата и законните интереси на субектите на правото на защита, които участват в производството пред съда; и в) дали, доколкото предвиждат ограничения на права, тези ограничения имат конституционно основание с оглед на поставената законодателна цел и изискването за съразмерност на ограниченията на участващите в производството в светлината на принципа на правовата държава по чл. 4, ал. 1 от Конституцията.

След като по отношение на съдебната защита от Конституцията може да се извлече предписание за ефективно правораздаване в разумни срокове, усилията на законодателя да ускори наказателния процес са конституционно оправдани. Утвърждаването на съдебната фаза като основна за реализацията на правата на участниците в наказателния процес дават основание да се изисква по-голяма процесуална дисциплина и да се предотвратят условията за злоупотреба с право, стига взетите мерки да не лишат разглеждането на делото пред съда от обективност, справедливост и състезателност. Във връзка с това промените в НПК от 2017 г., освен че с неоспорената разпоредба на чл. 249, ал. 4 НПК посочват изчерпателно основанията за връщане на делото от съда на прокурора, поставят още и допълнителното изискване този въпрос да бъде поставен на разглеждане и решен още в началния стадий на съдебната фаза – по довод на заинтересованите лица или по почин на съда. Крайният момент е приключването на нововъведеното разпоредително заседание с окончателен съдебен акт (чл. 249, ал. 1 – 3 НПК). Последващото връщане на делото в първата процесуална фаза е изключено по силата на чл. 288, ал. 1 НПК (последно изм., ДВ, бр. 63 от 2017 г.), чл. 334, т. 1 НПК (последно изм., ДВ, бр. 44 от 2018 г.) и чл. 354, ал. 3 НПК (последно доп., ДВ, бр. 32 от 2010 г.).

От чл. 247в НПК следва, че за разпоредителното заседание трябва да се призват прокурорът, подсъдимият, защитникът, пострадалият или неговите наследници, както и ощетеното юридическо лице. Участниците могат да поискат от първоинстанционния съд да установи допуснатите в досъдебното производство отстраними съществени нарушения на процесуалните правила и съответно – да изискат връщане на делото на прокурора. Разбира се, пасивността им в този ранен етап на съдебния процес може да се явява израз на възприета процесуална тактика – вместо да разчитат на по-благоприятно отношение на прокуратурата след отстраняването на съществените процесуални нарушения в досъдебното производство, да се доверят изцяло на състезателното начало в разглеждане на делото пред независимия съд. При всяко положение обаче възприетото законодателно решение след разпоредителното заседание да бъде изключена възможността за връщане на делото на прокурора не е в несъответствие с Конституцията. Трябва да се подчертае, че това решение, както и конкретните разпоредби, с които е реализирано, са извън предмета на настоящия конституционен контрол, очертан с искането на Висшия адвокатски съвет.

Според Конституционния съд тезата на вносителя е основана на неточно възприемане на цялостната законодателна реформа и връзките, които съществуват между

отделните разпоредби, включени в оспорения нормен комплекс. Няма съмнение, че в състезателния съдебен процес възраженията на страните са основно средство за реализация на тяхното право на защита, което не трябва да се нарушава. Оспорените норми обаче визират само такива възражения, които могат да доведат до прекратяване на съдебното производство и връщане на делото в досъдебната фаза. При положение, че на легитимно основание след разпоредителното заседание тази възможност окончателно е отпаднала, възражения с такъв характер са безпредметни, защото не могат да ползват нито обвиненото лице, придобило качеството на подсъдим, нито пострадалия, придобил качеството на частен обвинител и/или граждански ищец. Изричното им посочване в закона не е било необходимо, но не може да се окачестви като противоконституционно.

От отпадането на възможността за връщане на делото на прокурора в никакъв случай не следва, че участниците в разпоредителното заседание, конституирани в качеството на страни в състезателния съдебен процес, не разполагат в пълнота с всички възможности при равенство на средствата да защитят своите права и законни интереси. Първо, нарушенията по чл. 249, ал. 4 НПК са отстраними, а отстраняването може да се осъществи и в съдебната фаза на процеса, включително и по искане на заинтересованите страни. Второ, тези недостатъци никога не могат да ползват обвинителната власт, дори и само защото са допуснати, когато е упражнявала функциите по ръководство и надзор на наказателното производство.

Следва да се подчертае, че в кръга на съществените нарушения на процесуалните правила, допуснати на досъдебното производство, законодателят не включва само отстранимите, посочени в дефиницията по чл. 249, ал. 4 НПК, които изчерпват основанията за връщане на делото на прокурора, а още и съществените процесуални нарушения по допускане, събиране, проверка и оценка на доказателствата. Последните винаги могат да бъдат предмет на възражение по въззивната жалба и това е посочено изрично в чл. 320, ал. 2 и чл. 360 ал. 2 НПК. От чл. 248, ал. 3 НПК също следва, че освен ограничения кръг от възражения, подлежащи на разглеждане в разпоредителното заседание, остават допустими всички останали възражения, които могат да ползват страните в съдебния процес. Обстоятелството, че делото вече не може да бъде върнато в досъдебната фаза и във връзка с това преклудирането на съответните на тази възможност възражения, не засяга основополагащите права на обвиняемия по чл. 55 НПК, съответно на пострадалия по чл. 75, чл. 79 и чл. 87 НПК, в придобитото от тях качество на равнопоставена страна в съдебния процес –

подсъдим, частен обвинител и граждански ищец. Така са запазени всички необходими предпоставки за ефективно участие на спорещите страни в процесуалната дейност на съда по надлежно приобщаване на доказателствени материали, която изцяло е насочена към установяване на обективната истина. От чл. 248, ал. 3, чл. 348, ал. 3, т. 1, чл. 320, ал. 2 и чл. 360, ал. 2 НПК не произтича саниране на процесуалните действия, извършени на досъдебното производство при съществено нарушение на закона, включително и когато характерът на нарушението съвпада с някоя от хипотезите, визирани в чл. 249, ал. 4 НПК. Например, ако на съдебното следствие се докаже, че защитникът фактически не е присъствал на разпита на обвиняемия пред орган на досъдебното производство, въпреки че такова присъствие е отразено в съставения протокол, съдът би имал пълното основание, включително и по направено възражение, да откаже прочитане на дадените обяснения по реда на чл. 279, ал. 2 НПК.

Крайният извод от гореизложеното е, че оспорените с искането разпоредби на чл. 248, ал. 3, чл. 320, ал. 2, чл. 348, ал. 3 и чл. 360, ал. 2 НПК не накърняват правото на защита в равнопоставеното състезание между противостоящите страни в наказателния процес пред независимия и подчинен само на закона съд, нито допускат ограничения на правата на обвиняемия, надхвърлящи необходимото за осъществяване на правосъдието. Затова доводите на вносителя на искането за тяхната противоконституционност, основани на чл. 31, ал. 4, чл. 56, чл. 57, ал. 1, чл. 117, ал. 1 и 2, чл. 121, ал. 1 и 2 и чл. 122, ал. 1 и 2 от Конституцията, са неоснователни.

Според Конституционния съд единствено разпоредбата на чл. 351, ал. 2 НПК е несъвместима с Конституцията. В съответствие с мястото на Върховния касационен съд в йерархията на съдилищата чл. 124 от Конституцията му възлага правомощието да осъществява върховен съдебен надзор за точното и еднакво прилагане на законите от всички съдилища, включително и в областта на наказателното правораздаване. Надзорът се извършва както чрез издаване на нарочни актове за тълкуване на законите, които са задължителни за съдилищата, така и чрез инстанционната компетентност на съда (Решение № 2 от 2005 г. по к. д. № 9/2004 г.). Върховният касационен съд не може да бъде ограничаван от законодателя в обема на упражняваните от него конституционни правомощия. В случая това означава, че законът трябва да осигури възможност касационният контрол да се разпростре върху всички съществено накърняващи правото на защита на страните нарушения на наказателната процедура, без оглед на фазата, в която са допуснати. Само тогава чрез

касационното производство могат да се осъществят пълноценно и ефективно функциите, визирани в чл. 124 от Конституцията.

Прави впечатление значителната разлика в съдържанието на разпоредбата на чл. 351, ал. 2 НПК и разпоредбите на чл. 320, ал. 2 и чл. 360, ал. 2 НПК, които изрично признават допустимостта на възражения, свързани с нарушенията на досъдебната процедура по приобщаване на доказателствени материали. В резултат на това се създава впечатление, че с касационната жалба не могат да бъдат правени никакви доводи за допуснати в досъдебната фаза съществени процесуални нарушения, включително и такива, които съгласно чл. 248, ал. 4 НПК изобщо не са били предмет на разглеждане в разпоредителното заседание. Най-малкото в несъответствие с принципа на правовата държава се създава неяснота дали в жалбата, на основата на която се лимитира произнасянето на касационната инстанция, страните могат да се позовават на съществени нарушения на досъдебната процедурата по допускане, събиране, проверка и оценка на доказателствата, използвани от въззивния съд за обосноваване на заключенията по правнорелевантните факти. При всяко положение справедливият наказателен процес изисква заинтересованата страна да може да се позовава пред касационния съд на такива закононарушения, макар същите да са обусловили процесуален дефект и на подлежащия на контрол въззивен съдебен акт.

В заключение, според Конституционния съд от съществуващата несъгласуваност между чл. 351, ал. 2 НПК и чл. 320, ал. 2 и чл. 360, ал. 2 НПК произтича неяснота и противоречивост, които обуславят несъвместима с чл. 4, ал. 1 във връзка с чл. 124 от Конституцията нестабилност и несигурност в правоприлагането, обективни затруднения при реализирането на правото на защита по чл. 56 от Конституцията в касационното производство – за обвинените лица и за пострадалите от престъплението. Затова чл. 351, ал. 2 НПК трябва да бъде обявена за противоконституционна.

По изложените съображения Конституционният съд на основание чл. 149, ал. 1, т. 2 от Конституцията и чл. 22, ал. 1 от Закона за Конституционен съд

РЕШИ:

Обявява за противоконституционни разпоредбите на чл. 247в, ал. 1, т. 3 в частта „*в случаите на чл. 94, ал. 1*“ и чл. 351, ал. 2 от Наказателно-процесуалния кодекс (обн., ДВ, бр. 86 от 2005 г.; последно изм. и доп., ДВ, бр. 44 от 2018 г.).

Отхвърля искането на Висшия адвокатски съвет за установяване на противоконституционност на: чл. 73а, ал. 2 и чл. 416, ал. 5; чл. 227, ал. 5; чл. 248а и чл. 252, ал. 2 в частта *„или, когато е констатиран очевидни фактически грешки в обвинителния акт“*; чл. 358, ал. 2; чл. 301, ал. 4 и чл. 305, ал. 6; чл. 336, ал. 1, т. 4, чл. 354, ал. 1, т. 3 и чл. 425, ал. 1, т. 3; чл. 248, ал. 3, чл. 320, ал. 2, чл. 348, ал. 3, т. 1 и чл. 360, ал. 2 от Наказателно-процесуалния кодекс (обн., ДВ, бр. 86 от 2005 г.; последно изм. и доп., ДВ, бр. 44 от 2018 г.).

Отклонява искането на Висшия адвокатски съвет за установяване на противоконституционност на: чл. 50 и чл. 81, ал. 3 в частта *„или в едномесечен срок от деня, в който пострадалият е получил съобщение за прекратяване на досъдебното производство на основание, че престъплението се преследва по тѣжба на пострадалия“* и чл. 63, ал. 2, т. 4 от Наказателно-процесуалния кодекс (обн., ДВ, бр. 86 от 2005 г.; последно изм. и доп., ДВ, бр. 44 от 2018 г.) и прекратява делото в тази му част.

Съдия Кети Маркова е подписала решението с особено мнение по чл. 247в, ал. 1, т. 3 в частта *„в случаите на чл. 94, ал. 1“* от Наказателно-процесуалния кодекс. Съдия Гроздан Илиев е подписал решението с особено мнение по: чл. 248а и чл. 252, ал. 2 в частта *„или, когато е констатиран очевидни фактически грешки в обвинителния акт“*; чл. 336, ал. 1, т. 4, чл. 354, ал. 1, т. 3 и чл. 425, ал. 1, т. 3; чл. 248, ал. 3, чл. 320, ал. 2 и чл. 360, ал. 2 от Наказателно-процесуалния кодекс. Съдия Румен Ненков е подписал решението с особено мнение по: чл. 50 и чл. 81, ал. 3 в частта *„или в едномесечен срок от деня, в който пострадалият е получил съобщение за прекратяване на досъдебното производство на основание, че престъплението се преследва по тѣжба на пострадалия“* и чл. 63, ал. 2, т. 4 от Наказателно-процесуалния кодекс.